

BIBLIOGRAFÍA

- ALENYAR, Miquel, *La pintura d'Antoni Fuster*, en "El Mirall", 12 (Palma 1987).
- CIRICI PELLICER, A., *La pintura catalana*, Palma 1959.
- ESTELRICH, J.L., *Páginas mallorquinas*, Palma 1912.
- FORTEZA, Miquel, *Del meu temps*, II, Barcelona 1998.
- FONTBONA, Francesc y MANENT, Ramon, *El paisatgisme a Catalunya*, Barcelona 1979.
- FUSTER, Mariano, *La acuarela y sus aplicaciones*, Barcelona 1893.
- FUSTER, Gabriel, *Cien años de pintura en Mallorca*, en "El Crédito Balear", Palma 1974.
- LLABRÉS, J., *Noticias y relaciones históricas de Mallorca*, IV, V, y VI, Palma, 1966- 1971.
- PARDO, José María, *El pintor Antonio Fuster Forteza*, en "La Gran Enciclopèdia de la pintura i l'escultura a les Balears", II, Palma, 1989.
- PIÑA, R., *El pintor Antonio Fuster. Aproximación a la pintura mallorquina del siglo XIX*. Palma 1971.
- *Antonio Fuster*, en "100 anys, 100 pintors", Palma 1993.
 - *Los Valentín Forteza. El ascenso social de una familia del Segell*, "Memòries de l'Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics", VII, Palma, 1997.
 - *Les cartes romanes de mossèn Pinya*, Palma, 2000.
- POMAR, J., *Ensayo sobre el desarrollo de la Instrucción pública en Mallorca*", Palma, 1912.
- POU, J., *Noticias y relaciones históricas de Mallorca*, VII, Palma, 1980.
- RIPOLL, Luis, *Cuatro pintores mallorquines del siglo XIX*, en "Revista Circulo de Bellas Artes" Palma 1949.
- SABATER, Gaspar, *La pintura contemporánea en Mallorca*, Palma, 1972.
- SEBASTIÁN, Santiago, *Baleares*, Madrid, 1974.
- ZAFORTEZA, Diego, *La Ciudad de Mallorca*, IV, Palma, 1988.

EL MOVIMENT CATÒLIC A MALLORCA: L'ACCIÓ CATÒLICA (1932-1960)

Joan Josep Matas Pastor

1. INTRODUCCIÓ: MARC CONCEPTUAL

L'article que a continuació podeu llegir és una ampliació de la conferència que vaig pronunciar a l'Acadèmia mallorquina d'Estudis Històrics, Genealògics i Heràldics el 29 de maig de 2003. Es tracta d'exposar les línies bàsiques de la meua tesi doctoral que té per títol "L'Acció Catòlica a Mallorca durant la Segona República i el Primer Franquisme (1932-1960)".

Aquest article té la pretensió d'oferir-vos una visió panoràmica i sintètica de l'evolució de l'associacionisme catòlic a la diòcesi de Mallorca en el si de diverses i variants conjuntures històriques. Certament, sent una especial fascinació i admiració per l'enorme capacitat d'adaptació que ha tingut, té i tindrà l'Església Catòlica als canvis polítics, socials i culturals. Idò bé, crec que a l'Església se li pot aplicar la dita de canviar qualche cosa per que res no canviï.

Les continuïtats i les ruptures són i han de ser elements claus en la reflexió de qualsevol historiador. Així doncs, la nostra preocupació resideix fonamentalment en l'anàlisi de les continuïtats de persones i idees dins el moviment associatiu catòlic mallorquí. Ara bé, hem de tenir present que tot el gruix d'associacions catòliques presenten elements de ruptura sobretot quan la conjuntura social i política es alterada. Dit això, la nostra pregunta és quin fou el paper que jugà l'Acció Catòlica diocesana com a eix vertebrador dels diferents catolicismes, és a dir, social, polític, ètic i religiós.

Tot i això, el nostre punt de partida és el que a continuació esmentem. L'anàlisi del moviment catòlic esdevé fonamental per a comprendre l'estructura de la societat mallorquina contemporània i, per tant, constitueix un dels temes centrals de la nostra historiografia. Més concretament, l'estudi de l'Acció Catòlica com a exponent del catolicisme jeràrquic, molt ben estructurat, centralitzat, amb voluntat globalitzadora i amb una perspectiva de llarga durada i d'eternitat, és important per a una acurada comprensió de la tasca engegada per l'Església catòlica diocesana al llarg de la Segona República i el Primer franquisme. Podem afirmar sense cap tiban-

tor que l'Acció Catòlica fou un moviment en conjuntura –adaptat a cada etapa històrica- amb voluntat eternitzadora i unificadora.

Doncs bé, què entenem per Acció Catòlica ?. És un conjunt d'associacions perfectament organitzades i que actuen sota el mandat directe de la jerarquia. Per tant, és tot aquell apostolat seglar que té un caire jeràrquic i que, a més a més, presenta una estructura jurídica i reglamentària molt ferma per tal d'assegurar el seu correcte funcionament. El seu tarannà reglamentista ens condueix irremissiblement cap a una estructura orgànica de tipus piramidal, vertical i fortament jerarquizada. Podem afirmar que l'Acció Catòlica presenta una concepció arbòria a nivell organitzatiu.

Sembla lògic, doncs, parlar ara del marc jurídic i reglamentari en el que es desenvolupà l'Acció Catòlica i de com l'evolució i els canvis d'aquest marc no eren més que l'expressió externa de l'adaptació de l'Acció Catòlica a les diferents conjuntures. Quin és, doncs, el marc jurídic?.

El punt de partida l'hem de cercar en les *Normas de Acción Católica y Social en España* promulgades pel cardenal Aguirre l'any 1910. Aquestes representaren un intent d'aglutinar i d'unificar sota unes mateixes normes i sota un mateix organisme totes les iniciatives socials i religioses engegades per l'Església Catòlica a l'Estat espanyol. Val a dir que la frontera entre el que era Acció Catòlica i Acció Social apareixien una mica confoses.

Amb posterioritat, l'any 1919, el cardenal Victoriano Guisasola (1852-1920) fundà l'Acció Catòlica de la dona i, el 1924, el cardenal Enric Reig i Casanovas engegà la Joventut Catòlica. Segons Feliciano Montero, la Joventut Catòlica fou el començament d'un ambiciós projecte de recristianització social dut a terme per l'Església espanyola aprofitant la conjuntura primoriverista que li era favorable. En els seus orígens es conjugaven les iniciatives de la Jerarquia eclesiàstica, del secretariat internacional de la Joventut catòlica i d'alguns membres destacats de l'Associació Catòlica Nacional de Propagandistes. La preparació d'un encontre internacional de la Joventut catòlica obligà a una assemblea prèvia –març de 1924- que fou considerada com la fundacional de la Joventut Catòlica¹.

El mateix cardenal Reig promulgà l'octubre de 1926 els *Principios y bases de la reorganización de la Acción Católica Española*, redactat per Sisinio Nevares, S.J. Segons aquestes bases, l'Acció Catòlica Espanyola consistia en una federació d'obres i associacions que, sense perdre de vista la pròpia i particular autonomia, eren coordinades per dues juntes centrals, una d'homes i una altra de dones, i per una junta nacional, síntesi de les dues centrals, amb auxili d'un secretariat nacional amb seu a Toledo. Conseqüentment, a totes les diòcesis es crearen juntes diocesanes i a les parròquies juntes parroquials que havien de coordinar les associacions catòliques existents a l'àmbit respectiu.

¹ Vegeu MONTERO GARCÍA, F. "Juventud y política: los movimientos juveniles de inspiración católica en España (1920-1970)", dins *Studia Historica* (Historia Contemporánea), vol. V, núm. 4, 1987, pàg. 109.

El cardenal Segura aplicà els principis i bases esmentats. Així doncs, el mes de gener de 1928 sortí a la llum el *Boletín Oficial* de l'Acció Catòlica Espanyola; i el mes de setembre de 1929 es celebrà a Toledo la Primera Setmana Nacional de l'Acció Catòlica Espanyola.

Quan el cardenal Segura renuncià a la seu de Toledo es suprimí el càrrec de director pontifici de l'Acció Catòlica espanyola². Llavors, la responsabilitat i la seva direcció recaigué a mans de la Conferència de Metropolitans. Doncs bé, el mes de novembre de 1931 i amb la voluntat expressa d'adaptar-se al règim republicà, la Conferència de Metropolitans promulgà els nous *Principios y bases para la reorganización de la Acción Católica Española*.

Per una banda i des del punt de vista orgànic, les noves bases suposaren en gran mesura el desenvolupament de les de 1926. No obstant això, també implicaven un canvi estratègic fonamental que s'apreciava sobretot en el reconeixement de l'aconfessionalitat dels sindicats i d'un cert grau d'autonomia de les obres econòmiques i socials i de les organitzacions professionals respecte l'Acció Catòlica.

Cal matisar que les esmentades bases suposaren l'inici de la diversificació en quatre branques –homes, dones, al·lots i al·lotes-, encara que no arribà a constituir-se la dels homes. Amb elles es connectaven totes les associacions catòliques d'homes, de dones, de joventut masculina i de joventut femenina a tots els nivells, és a dir, estatal, diocesà i parroquial. Tot el conjunt era dirigit per la Junta central de l'Acció Catòlica ubicada a Madrid presidida per Àngel Herrera Oria i integrada per un delegat de cada província eclesiàstica.

El mes de maig de 1939, davant les noves circumstàncies socials i polítiques, la Conferència de Metropolitans acordà, a proposta del cardenal Isidre Gomà, unes noves *Bases para la reorganización de la Acción Católica*. Amb elles es confirmava l'existència de les quatre branques –la dels homes es fundà l'any 1940- regides a les diòcesis per consells diocesans i a l'àmbit estatal per consells nacionals. Per altra banda, la coordinació entre tots els organismes abans esmentats es realitzava a través de les juntes diocesanes i la Junta Tècnica Nacional.

L'element més original introduït per aquestes bases en l'organització de l'Acció Catòlica fou, sens dubte, la Direcció Central. Aquest consistia en un organisme intermig i d'enllaç entre la Junta Suprema de Metropolitans i la Junta Tècnica Nacional. Llavors era capdal reforçar els anomenats organismes troncs –Junta Tècnica Nacional, juntes diocesanes i juntes parroquials- per tal de coordinar les activitats i unificar criteris entre els anomenats organismes de branca, és a dir, els Consells nacionals, les unions diocesanes i els centres parroquials.

² Noteu la interpretació i anàlisi que fa l'historiador William J. Callahan sobre l'afer del cardenal Segura i la seva renúncia: "Aunque aceptó a regañadientes el reconocimiento de la República por parte de la Iglesia, Segura no había permanecido callado mucho tiempo. En una carta pastoral fechada el 1 de mayo, criticó con dureza a las autoridades por promulgar leyes que dañaban los derechos de la Iglesia. Arguyó que cosas peores harían si los católicos no formaban un frente unido contra los proyectos secularizadores de la República... La intervención de Segura incitó al gobierno a exigir que el nuncio apostólico le sacara del país. Aunque continuó interfiriendo desde lejos, su alejamiento fue importante...". CALLAHAN, W.J. *La Iglesia Católica en España (1875-2002)*. Barcelona: Ed. Crítica, 2002, pàg. 225.

L'any 1945, l'Acció Catòlica Espanyola inicià en les seves diverses branques els moviments especialitzats. En primer lloc, dins les branques juvenils es creà la Joventut Obrera Catòlica, primer masculina i després femenina. Posteriorment va aparèixer la Germandat Obrera d'Acció Catòlica en el si de les organitzacions adultes, primer masculina i poc després femenina.

Aquesta reforma va ser estabilitzada i completada per l'*Estatuto de la Acción Católica*, aprovat per las Conferència de Metropolitans en la sessió de juny de 1959 i promulgat el 5 de desembre d'aquell mateix any.

Per tant, l'Acció Catòlica fou una entitat força organitzativa i regida per un ferm entramat jurídic que tenia la funció primordial de ser l'element rector de tot els teixit associatiu catòlic existent a cada moment històric en què fou proposada per la jerarquia eclesiàstica.

Com hem assenyalat amb anterioritat, l'Acció Catòlica considerada com a organització que agrupava diverses associacions de seglars ens apareix constantment a les definicions que els diferents reglaments han anat fent al llarg del període en qüestió. Una anàlisi d'aquesta reglamentació emanada de l'Església oficial esdevé fonamental per al nostre estudi.

Totes les normatives abans referides tenen en comú que assenyalen com a única finalitat de l'entitat l'aspecte religiós dels associats. Ara bé, només quan s'analitzen altres fonts, tant primàries com secundàries, hi podem trobar la funció prepolítica o, fins i tot, para-política de l'Acció Catòlica. Això vol dir que estam davant un organisme de preparació dels catòlics per a la intervenció en totes les vessants de la societat, malgrat la seva funció era oficialment apolítica.

La terminologia emprada en el paràgraf anterior convé que sigui matisada i definida. S'empra el concepte de funció pre-política per a indicar la formació rebuda pels catòlics abans de participar en la vida social. Es tracta d'una formació sota principis catòlics per tal d'assegurar-se que aquest individu participi en clau catòlica a qualsevol vessant o àmbit de la vida. Així doncs, l'Acció Catòlica pretenia la formació de quadres dirigents escollits entre els seus associats més capacitats i de diferents esferes socials, econòmiques i professionals.

La funció para-política ja respon a la preparació dels seus associats i dirigents per a la vida política i per a la seva participació en els partits polítics que, lògicament, defensin els interessos de l'Església.

Així doncs, la jerarquització, la verticalitat i la voluntat globalitzadora, totalitzadora, uniformitzadora i integradora de tot l'espectre associatiu catòlic hi són ben presents al llarg de tota la història de l'entitat. Malgrat tot, això no ens pot resultar estrany si tenim en compte que les pautes d'actuació de l'Església Catòlica en els segles XIX i XX han estat enfocades a obtenir la màxima unitat i unió entre els seus elements per tal de fer front als processos de laïcització de la societat.

Ens convé distingir molt bé els trets bàsics dels dos models d'Acció Catòlica

que entraran en contraposició i juxtaposició a partir de finals dels anys cinquanta i ja molt clarament en els anys seixanta³.

En primer lloc, l'Acció Catòlica general s'organitzava territorial i orgànica-ment de la mateixa manera que el conjunt de l'Església, és a dir, des de la parròquia-primera comunitat eclesial- fins a la Conferència de Metropolitans, passant per la diòcesi i la província eclesiàstica. És per això que la unitat bàsica de l'Acció Catòlica general era la parròquia, lloc on s'ubicava la Junta parroquial com a òrgan directiu presidit o inspeccionat pel rector; també s'hi ubicaven els diversos centres parroquials d'Acció Catòlica adults i joves, tant masculins com femenins.

Un segon tret era el seu tarannà intra-parroquial que implicava que totes les activitats apostòliques dels seglars giraven al voltant de la parròquia. Es tractava de tasques i serveis relacionats amb la catequesi, el culte litúrgic, l'assistència als més necessitats i l'educació dels feligresos. En aquest sentit podem afirmar que les activitats dels membres dels centres parroquials eren en molts casos un apèndix subordinat i depenent de les tasques i missions estrictament clericals del rector. En definitiva, estam davant una feina encaminada a donar cohesió interna a la parròquia i, en certa manera, reforçar la vida parroquial.

En aquest model d'Acció Catòlica general o parroquial, els membres s'organitzaven separadament en funció de l'edat i el sexe en quatre grans branques: homes, dones, joventut masculina i joventut femenina. A tot això, cal afegir que dins les branques juvenils s'organitzaren associacions especials per a nins o aspirants a ser membres de l'Acció Catòlica.

Un altre tret distintiu de l'Acció Catòlica general fou el seu caire centralitzador. L'estructura orgànica vertical, tal vegada reproduint el mateix esquema de funcionament que les organitzacions de masses de tipus feixista, implicava una distribució piramidal del poder. Així doncs, el funcionament a través de consignes emanades dels organismes centrals i estatals que havien de ser complides per la resta d'organismes diocesans i parroquials és un bon exemple de la centralització de l'entitat. Una mostra concreta d'aquest tarannà centralitzador la tenim amb el disseny dels guions dels cercles d'estudi; aquests foren creats i aprovats per la Junta Tècnica Superior de l'Acció Catòlica i eren d'obligada aplicació per a tots els centres parroquials que desenvolupessin l'activitat. Un altre exemple el tenim en el paper jugat per les associacions parroquials adherides que malgrat mantenir la seva independència orgànica havien d'acceptar les normes imposades per part dels organismes centrals de l'Acció Catòlica.

La darrera característica que vull esmentar de l'Acció Catòlica general és l'enorme pes que tenia la jerarquia en el seu funcionament i orientacions. Què volem dir quan afirmem que l'Acció Catòlica general presenta una estructura jeràrquica ?. Primerament, l'estructura piramidal abans esmentada feia que les decisions es prenguessin des de les altes instàncies jeràrquiques i els seglars es limitessin a complir-les sense cap tipus de discussió. I, en segon lloc, la gran importància que tenia la

³ Val a dir que els anys seixanta no seran analitzats en aquest article.

figura del consiliari dins l'entramat jurídic i reglamentari de l'Acció Catòlica. Després de la guerra civil, en el pla d'estudis del Seminari dels anys quaranta s'especificava l'assignatura de l'Acció Catòlica i també fou un tema del Certamen Científic i Literari. Només vull esmentar com els llavors seminarista Gabriel Adrover Barceló guanyà el certamen de l'any 1940 amb el treball titulat "*Actuación del Consiliario en la formación de directivos de centros juveniles de Acción Católica. Cómo ha de prepararse el seminarista para esta actuación según las normas pontificias*", el qual reforçava el paper capdal que el consiliari havia de tenir⁴.

El naixement i constitució de l'Acció Catòlica especialitzada, primer l'any 1946 i més àmpliament en la reforma estatutària de 1959, introduí a l'organigrama arbori del tron- juntes- i de les branques- consells- nous elements i òrgans directius que no sempre resultà fàcil integrar a l'arbre general.

A diferència de l'Acció Catòlica general, l'especialitzada es definia, s'auto-identificava i tractava d'organitzar-se per ambients socials específics, el que implicava un cert reconeixement de la divisió en classes socials. L'interclassisme armònic dels centres parroquials de l'Acció Catòlica general i la separació de classes i ambients que assumien els moviments especialitzats creà un dilema que centrà moltes de les polèmiques que s'exterioritzaren en els anys seixanta⁵.

A nivell orgànic, l'Acció Catòlica especialitzada generà la seva pròpia estructura no sempre integrable en el conjunt de l'arbre de l'Acció Catòlica per la profunda diferència ideològica i metodològica abans esmentada. Es per això que des del mateix moment en que sorgiren els moviments especialitzats sorgí la polèmica sobre la seva autonomia i la integració dins l'esquema de l'Acció Catòlica general. Ara bé, el problema de rerafons era saber els efectes dissolvents d'unes organitzacions clasistes.

2. MARC HISTÒRIC: DESENVOLUPAMENT DE L'ACCIÓ CATÒLICA A MALLORCA.

Doncs bé, arribem a l'apartat clau de l'article. Això és una anàlisi més o menys exhaustiva del naixement i implantació de l'Acció Catòlica a la nostra societat en diferents conjuntures o etapes històriques. Per tant, esdevé bàsic l'estudi de l'associacionisme catòlic en els tres epígrafs següents: la Segona República, la Guerra Civil i el Primer Franquisme.

⁴ BIBLIOTECA DIOCESANA. Casa de l'Església. Certàmens Científics i Literaris del Seminari. XLI Certamen Científic i Literari. Tema VII, ADROVER BARCELÓ, G. Actuación del consiliario en la formación de directivos de centros juveniles de Acción Católica. Cómo ha de prepararse el seminarista para esta actuación según las normas pontificias", sign. 76/533, quartilles sense paginar.

⁵ Vegeu MONTERO GARCÍA, F. *La Acción Católica y el franquismo. Auge y crisis de la Acción Católica especializada*. Madrid: UNED Ediciones, 2000, pàg. 30.

2.1. La Segona República: el catolicisme defensiu i l'Acció Catòlica.

Cal que ens fem la pregunta següent: ¿quina era la situació de l'Església una vegada fou proclamada la República –14 d'abril de 1931- i s'aprovà la nova constitució –9 de desembre de 1931- que, entre d'altres coses, assenyalava que l'Estat espanyol havia de ser un estat no confessional ?.

Així doncs, l'Església optà per un catolicisme integral que fugia tant del capitalisme liberal –per explotador- com del socialisme marxista –per ateu -. Contra ells proposava una tercera via apuntada en la Doctrina Social de l'Església que volia donar solució als problemes des d'una altra perspectiva i paràmetres. Quina fou aquesta solució ?. Doncs bé, la Jerarquia plantejà una ofensiva socials en quatre fronts.

Un primer front era la del mateix bloc ideològic i polític de l'aparell eclesial, format per un conjunt esglaonat de quadres, és a dir, a nivell diocesà tenim el bisbe, els rectors i els vicaris pel que fa al clergat secular. Per altra banda, el clergat regular –ordres religiosos- que tenen els seus propis esglaons jeràrquics segons parlem d'una i altra congregació.

De fet, en el cas de la nostra diòcesi es creà la Junta Central Diocesana -llavors presidida pel bisbe Josep Miralles i Sbert (1930-1947)- per fer front a la supressió del pressupost estatal del culte i clergat. Així doncs, aquest junta durant l'any 1932 elaborà tota una sèrie de propostes i disposicions per tal de resoldre aquesta situació. La solució es basà, per una banda, en l'articulació a cada parròquia i vicaria "*in capite*" de projectes reconstructius i econòmics aprovats pel bisbe i, per altra banda, en la percepció per part dels rectors i vicaris d'una part o de la totalitat de la nòmina que abans cobraven de l'Estat i ara rebran de la Junta Central Diocesana; a canvi, tots ells tenen l'obligació de remetre a la Junta els productes de les captacions mensuals.

Un altre element d'aquest front fou l'inici de les Assemblees Sacerdotals a Lluç. La seva intenció era la d'unificar criteris i adoptar solucions conjuntes als problemes de la diòcesi per part de tots els sacerdots. Durant l'etapa republicana se'n celebraren un total de quatre (8-10 novembre 1933; 19-21 novembre 1934; 15-17 maig 1935; i, finalment, 13-15 maig 1936). Finalment, convé no oblidar que no fou casualitat la celebració l'any 1932 del Sínode Diocesà de Mallorca per tot el que suposa de revisió i renovació d'idees i conceptes.

Un segon front fou la supervivència, la continuïtat i el creixement dels sindicalisme catòlic –cooperatives, mútues, caixes d'estalvis, escoles, premsa, etc- que aglutinaven obrers i camperols no afiliats a sindicats de classe perquè fossin un contrapunt a la seva acció i creixent influència. Aquests darrers els anomenaven sindicats "gros". Així doncs, tenim la Federació Catòlica-Obrera de Mallorca i la Federació Catòlico-Agrària de Mallorca. El sindicalisme catòlic de caire interclassista durant l'època republicana també es manifestà amb la continuïtat dels cercles d'obers catòlics que s'havien anat creant en el primer decenni del segle XX. Un bon

exemple són els de Palma, Santa Catalina, Calvià, Inca, Alcúdia, Santa Margalida, Sineu, Lluçmajor, Manacor i Mancor de la Vall.

Un tercer front fou la creació i el suport a partits polítics de masses perquè des del poder poguessin imposar el seu programa. És la funció dels partits demòcrata-cristians i populars. Així doncs, durant els mesos immediatament posteriors a la proclamació de la República, les forces dretanes experimentaren una etapa de certa inseguretat i desconcert que es reflectí en els resultats de les eleccions a Corts Constituents del 28 de juny de 1931.

Per tal motiu, el 29 de juliol de l'any 1931 es fundà *Unión de Derechas* fruit de la unió de la Dreta Social i el Partit Conservador. La nova força política era d'àmbit estatal i tenia com a fonaments ideològics la defensa de la religió, la propietat, la família i l'ordre. Els seus impulsors a Mallorca foren alguns representants de la noblesa terratinent com Joan Fortuny, Gabriel Morell Olesa i Josep Quint Zaforteza, alguns empresaris com Andreu Buades Ferrer i Joan Nigorra i, finalment, alguns professionals liberals com els missers Antoni Moncada i Antoni Planas. La defensa del cristianisme fou, com hem dit anteriorment, un dels seus ideals bàsics. La resistència i el rebuig al procés de laïcització que havia iniciat el govern republicà els vinculà encara més estretament a l'Església.

Unió de Dretes experimentà una notable expansió entre 1932 i novembre de 1933. Es crearen vint agrupacions a la Part Forana: Algaida, Ariany, Artà, Banyalbufar, Búger, Caimari, Campanet, Felanitx, Inca, Llubí, Mancor de la Vall, Montuïri, Moscarí, Puigpunyent, Sa Pobla, Santa Margalida, Santa Maria del Camí, Sineu, Sóller i l'agrupació de la barriada de Santa Catalina de Palma⁶.

Unió de Dretes, el març de 1933 havia ingressat a la CEDA (Confederació Espanyola de Dretes Autònomes) i adoptà el nom d'Acció Popular Agrària. Així les antigues agrupacions de la Unió de Dretes passaren a ser-ho del nou partit i a més se'n crearen a Lluçmajor, Valldemossa, Santa Margalida, Andratx i Pollença.

Les Joventuts d'Acció Popular Agrària –JAP– varen constituir un dels elements de propaganda més importants dels postulats d'Acció Popular Agrària. Es va tractar d'una secció molt combativa i marcadament antisocialista. Això propicià que en molts d'indrets la topada amb membres de partits d'esquerra –i molt especialment les Joventuts Socialistes– augmentés encara més la crispació política. Aquestes tingueren una implantació molt important a Mallorca durant el darrer any de la República. Així doncs, a finals de l'any 1935 i primers mesos de 1936 es constituïren agrupacions a Sóller, Montuïri, Esporles, Galilea, Manacor, Santa Margalida, Petra, Algaida, Valldemossa, Consell i Santa Maria del Camí.

La legislació republicana encaminada a la substitució de la simbologia religiosa a les institucions i a l'ensenyament suscità moltes polèmiques durant aquests anys. Un dels motius de discòrdia era la intenció del govern d'establir una escola laica i única, en la qual l'ensenyament de la religió desapareixia dels plans d'estu-

⁶ Aquestes són dades obtingudes a partir de la consulta dels *Expedients del Registre d'Associacions del Govern Civil*, dipositats a l'Arxiu del Regne de Mallorca.

dis. S'establí l'obligatorietat de l'ensenyament primari i l'estat pretenia reservar-se el monopoli de l'ensenyament en detriment de les escoles privades, les quals en la seva major part estaven en mans de l'Església.

En aquest context es crearen i desenvoluparen les Associacions Catòliques de Pares de Família que eren entitats gairebé desconegudes a Mallorca fins als anys trenta. Aquesta organització s'havia constituït a Madrid el 1912 per combatre l'escola laica que volia implantar el govern liberal presidit pel comte de Romanones. Aquesta entitat tornà proliferar arreu de l'Estat espanyol a partir del 1931, una vegada instaurada la República, amb la Confederació Catòlica de Pares de Família. Els seus objectius eren els de protegir i fomentar l'educació cristiana de la joventut i protegir els interessos d'aquells pares que volien per als seus fills un ensenyament cristià. D'aquesta manera aquest model associatiu canalitzà i completà l'oposició dels sectors catòlics a les reformes en la qüestió religiosa de l'ensenyament.

Voldria esmentar que la legislació vigent impedia l'elecció per a les vocalies dels Consells Escolars de les escoles primàries oficials de tots aquells que pertanyien a associacions de caire confessional. Per tal motiu, els Pares de Família crearen la Mutualitat en la que els seus estatuts no indicaven res de la seva confessionalitat. Això era una manera d'aconseguir que els seus associats poguessin accedir a les esmentades vocalies i poder lluitar contra el que ells consideraven com a una agressió per part de les autoritats republicanes⁷.

Segons l'historiador Manel Santana i Morro es crearen Associacions Catòliques de Pares de Família a Palma, Bunyola, Pollença, Manacor, Sóller, Campos, Artà, Santanyí, Sencelles, Biniali, Sineu, Santa Maria del Camí, Porreres, Vilafranca de Bonany, Binissalem, Lluçmajor, Petra, Sant Joan, Llubí, Consell, Santa Eugènia, Alaró, Capdepera, Montuïri, Sa Pobla i Andratx⁸.

Val a dir que la mobilització i la capacitat de reivindicació d'aquest associacionisme catòlic fou ben viu durant l'etapa republicana. Molts dels seus locals es posaren a disposició d'Acció Popular Agrària per realitzar-hi els seus actes electorals. En produir-se la victòria en el conjunt de l'Estat de la candidatura d'esquerra i els canvis que es produïren als ajuntaments, aquest bloc encapçalà la part visible i pública de l'oposició als canvis i transformacions iniciades per les comissions gestores del Front Popular.

I, finalment, el quart front era la formació d'elits perquè impulsessin el programa social catòlic i es situessin en l'aparell polític de l'Estat, és a dir, en la vida política i social. Aquesta era la missió encomanada a l'Acció Catòlica.

A principis de l'any 1932 s'entrà en un procés de reorganització de l'Acció Catòlica a tot l'Estat Espanyol per tal de que es convertís en un instrument que, en

⁷ Pel cas de la diòcesi vallisoletana vegeu BERZAL DE LA ROSA, E. *Valladolid bajo palio. Iglesia y control social en el siglo XX*. Valladolid: Ediciones Ámbito, 2002, pàgs. 64-65.

⁸ Vegeu SANTANA MORRO, M. *El forjament de la solidaritat. Mutualitats, cooperatives, societats obreres i recreatives a Mallorca (1868-1936)*. Palma: Edicions Cort, Col·lecció els Ullals, núm.8, 2002, pàg. 301.

mans de la jerarquia, fos capaç d'aglutinar tot l'espectre associatiu catòlic d'aleshores i així defensar-se dels atacs de les autoritats republicanes i de les associacions i partits polítics d'esquerra.

Aquesta reorganització havia de ser en base a quatre grans sectors o organismes: homes, dones, al·lots i al·lotes. La resta d'associacions de caire social, econòmic i professional pertanyien a l'Acció Catòlica en qualitat d'adherides. Així doncs, el 10 de novembre de 1932, el bisbe Josep Miralles i Sbert procedí a la constitució oficial de la Federació diocesana d'Acció Catòlica, donant compliment a les noves normes pontifícies que es promulgaren sobre la matèria. Aquesta Acció Catòlica diocesana creada com a entitat coordinadora de tot l'associacionisme confessional catòlic de la diòcesi presentava dues característiques: un caràcter apolític, però amb unes clares funcions pre-polítiques o para-polítiques; i una submissió jeràrquica basada en la parroquialitat i l'autoritat del rector o consiliari del centre.

Ara bé, la pregunta que cal fer-nos és si tots aquests organismes diocesans i parroquials d'Acció Catòlica creats mitjançant decret episcopal i després del Sínode Diocesà gaudien bé d'una existència real o bé simplement nominal.

Tot apunta que els que gaudien d'una existència real foren els centres parroquials i unions diocesanes de les dues branques juvenils i de les dones de l'Acció Catòlica. Llavors, què succeïa amb la branca d'homes?. L'explicació més versemblant és que estaven copsant llocs a les llistes dels partits polítics de la dreta clerical i conservadora i, per tant, estaven centrats en tasques polítiques. No tinc constància de l'existència de cap centre parroquial d'homes d'Acció Catòlica a Mallorca durant l'etapa republicana. Encara més, només existien quatre unions diocesanes d'homes d'Acció Catòlica a tot l'estat: Mallorca (1932), Girona (1934), Saragossa (1934) i Tortosa (1935)⁹.

Per altra banda, a les branques femenines de l'Acció Catòlica se'ls hi assignà la tasca d'engegar intenses campanyes de moralització de la societat en clau catòlica com són els casos de les platges, espectacles i les formes de vestir. De totes maneres, la funció para-política es posà en funcionament quan s'orientà el vot de les dones i les joves de l'Acció Catòlica cap als partits de dretes. Des del punt de vista quantitatiu s'ha de dir que la Joventut femenina de l'Acció Catòlica de Mallorca tenia constituïts 64 centres parroquials un mes abans de l'esclafit de l'aixecament militar del 18 de juliol de 1936.

Com a conclusió hem de dir que l'Acció Catòlica fou un instrument en mans de la jerarquia per tal de cristianitzar i moralitzar la societat dins el més absolut possible en matèria política. Ara bé, una cosa eren els organismes i associacions de l'Acció Catòlica que com a tals no podien participar ni fer política, i una altra cosa ben diferent eren els seus associats que a títol particular podien participar i afiliar-se a partits polítics que no fossin contraris als principis de l'Església catòlica.

⁹ Vegeu LÓPEZ VILLAVARDE, A.L. "La Guía de la Iglesia y de la Acción Católica: una fuente básica para el análisis del movimiento católico de la posguerra", dins *Hispania Sacra*, vol. LII, núm. 106, Instituto de Historia del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2000, p. 691.

2.2. La Guerra Civil: el paper de l'Església i de l'Acció Catòlica.

Abans de l'aixecament militar del 18 de juliol de 1936 s'havia arribat a una situació de crispació política i de fractura social gairebé irreversible. Cada facció lluitava per imposar i implantar la seva pròpia cosmovisió del món sense fer cap esforç per entendre les postures i els plantejaments de l'altre.

L'Església com a institució denuncià el perill del comunisme en totes les seves formes i graus com el més general dels perills que amenaçaven el món en aquells moments. No obstant això, l'Església no entrà tot d'una a recolçar i, en certa manera, justificar l'aixecament militar contra l'autoritat republicana, sinó que ho féu gairebé dos mesos després quan s'assabentaren de la persecució religiosa esdevinguda a la zona republicana.

La por a una revolució comunista que acabaria amb l'Església i amb totes les institucions que contribuïen a mantenir el sistema provocà aquesta ràpida adhesió, no sense matisos, de l'Església als revoltats. Fins i tot historiadors gens proclius o contraris a les tesis republicanes assenyalen la inexistència de documents relatius a l'anomenada *conspiración roja*¹⁰.

Ara bé, les preguntes semblen òbvies: quan es produí l'entrada del factor religiós a favor dels revoltats a la nostra diòcesi?; i quin paper hi va jugar l'Acció Catòlica diocesana?

El discurs radiofònic del bisbe Miralles a Radio Mallorca la nit del 8 de setembre de 1936 significà l'adhesió oficial de l'Església diocesana a l'aixecament militar. D'ell es desprèn la identificació amb el nou règim. Aquesta identificació de Miralles i amb ell de l'Església mallorquina en bloc –no sense excepcions, és clar– amb el bàndol nacional continuarà manifestant-se tot el llarg de la guerra, sempre dins una tònica de relativa moderació –almenys comparada amb la literatura inflada de l'època– i de preocupació per la pau i per la conversió dels germans –no enemics– esgarriats.

Així doncs, el bisbe Miralles s'uní personalment a l'homenatge organitzat el 2 de novembre de 1936 al general Goded i exhortà als seus diocesans i especialment als organismes de l'Acció Catòlica a col·laborar-hi. La simbiosi entre el poder civil i el poder religiós ja s'havia manifestat quan Miralles féu una visita pastoral a diferents parròquies de la diòcesi durant l'octubre de 1936 i amb presència d'autoritats militars.

A partir de 1937 no mancaren les commemoracions religioses i patriòtiques amb presència d'autoritats religioses i civils. Certament, un altre element d'aquesta mútua interacció entre l'esfera civil i la religiosa fou l'eliminació progressiva i amb pocs anys de la legislació republicana que perjudicava els interessos de l'Església –monopoli de l'ensenyament per part de l'estat, el divorci civil, supressió del culte i clergat, etc– i que li va permetre recuperar tot el poder perdut. A canvi, el poder

¹⁰ Vegeu CÁRCEL ORTÍ, V. *La gran persecución. España, 1931-1939*. Barcelona: Editorial Planeta, 2000, pàg. 132.

civil i les seves autoritats representatives reberen el recolçament oficial de l'Església. Un bon exemple són les disposicions del Govern Civil de Balears que aparegueren publicades al Butlletí Oficial del Bisbat de Mallorca. Tal vegada les més significatives foren les referents a qüestions de moralitat a les platges i zones d'estiueig.

Doncs bé, ara ja estem en condicions d'analitzar el paper que jugà l'Acció Catòlica en tot aquest entramat social, polític i religiós. Com es vertebrà?. Quin grau d'implantació i penetració social gaudí?.

Primer de tot, s'ha de dir que l'Acció Catòlica diocesana presentava una estructura orgànica igual que la que hem assenyalat pel període republicà, és a dir, una junta diocesana que coordinava les unions diocesanes de les quatre branques i un segon escaló constituït per les juntes parroquials coordinadores dels centres parroquials de cada una de les branques.

Per tant, la diferència està en el context social i polític en el que s'ha de moure i desenvolupar l'entitat. Arribats a aquest punt vull defensar la tesi que quan es fa una anàlisi de l'associacionisme catòlic contemporani s'han de contemplar de forma prioritària les continuïtats i no tant les ruptures. Tal vegada sigui més fàcil i atractiu per a un historiador l'anàlisi de les ruptures i no pas de les continuïtats.

Dit això, l'Acció Catòlica fou l'instrument emprat per la jerarquia per tal de recristianitzar la societat. Ara bé, no per defensar-se d'agressions i de la competència d'altres ideologies –aquestes havien estat eliminades durant el conflicte-, sinó amb la intenció de llançar una ofensiva per a conquerir les masses. L'esperit de conquesta social inundà les branques de l'Acció Catòlica i, certament, donà sentit a les activitats proposades.

Malgrat l'Acció Catòlica com a tal estava al marge de qualsevol activitat política, a les branques femenines –dones i joves- se'ls hi atorgà un paper protagonista a la reraguarda acudint a hospitals, treballant a cuines econòmiques, confeccionant roba pels soldats i, en definitiva, essent protagonistes de la caritat cristiana dissenyada per l'Església.

La joventut femenina d'Acció Catòlica fou la impulsora d'intenses campanyes de moralització que se'ls hi atorgà un paper de salvadors de la pàtria. Hem de matisar que l'Església volgué donar un especial protagonisme a les branques juvenils precisament per ser els joves els futurs adults. A tal efecte, s'impulsà la creació de seccions d'aspirants –nins i nines entre 12 i 16 anys- tant a la Unió diocesana de la Joventut masculina d'Acció Catòlica, com a la Unió diocesana de la Joventut femenina d'Acció Catòlica. De fet, els dos organismes diocesans d'aspirants crearen dues publicacions periòdiques com a instrument de formació dels seus membres i com a mètode propagandístic de la seva activitat i ideologia. Aquestes eren *Semillas*, pel que fa a les aspirants, i *Aspirantes de Acción Católica* en referència als aspirants.

Tant les branques adultes com les juvenils empraren els exercicis espirituals i els cercles d'estudi com a mètode o instrument de formació dels seus associats. Pensem que de la correcte formació espiritual i religiosa que rebien els membres de l'Acció Catòlica depenia l'èxit de la recristianització social. Ara bé, la qüestió ver-

taderament important era la formació i preparació dels dirigents que havien de ser el mirall i la guia de la resta d'associats. Així doncs, seran fonamentals els cursos de dirigents engegats sobretot pels joves de l'Acció Catòlica i dels quals depenia la major o menor capacitat de penetració social de l'entitat.

Deixant de banda les activitats o instruments de formació interns, també hem de considerar la seva projecció externa a través de les campanyes dedicades a una acció o tema puntual. Així doncs, durant aquests anys cal destacar la Campanya a favor del Seminari consistent en la captació de vocacions sacerdotals i engegada per totes les branques d'Acció Catòlica a nivell estatal. S'ha de dir que aquesta campanya està dins la línia de reconstrucció espiritual i religiosa de l'Estat espanyol posada en marxa per l'Església Catòlica.

La Campanya *Pro-Santificación de las Fiestas* que engegaren les quatre branques de l'Acció Catòlica diocesana a la tardor de 1938 és un altre bon exemple de projecció externa i de coordinació interna de l'Acció Catòlica. Val a dir que aquesta campanya ja havia estat proposada pel bisbe Miralles durant la primavera del mateix any amb la pretensió d'incrementar la participació de la població en els actes de pietat i litúrgics proposats per l'Església Catòlica.

Com hem dit abans, les branques femenines de l'Acció Catòlica foren els responsables d'engegar intenses campanyes de moralització de la societat. A tall d'exemple, el mes de gener de 1938 la Joventut femenina d'Acció Catòlica inicià la *Semana Pro-Austeridad* consistent en la realització de tota una sèrie d'activitats de tipus religiós –misses, comunions generals, hores santes, etc- i intel·lectuals o formatives com és el cas de les conferències. A tot això cal afegir-hi una intensa campanya propagandística per donar una difusió el més ample possible i consistent, entre d'altres coses, en el repartiment de pamflets publicitaris de les activitats de la campanya i en la fixació de cartells per tots els carrers de Palma i parròquies, tant de Palma com de la Part Forana.

Sobre aquesta campanya vegem que digué *Excelsior*, òrgan d'expressió de la Unió diocesana de la Joventut femenina d'Acció Catòlica de Mallorca, en el mes de març de 1938: "(...) *Antecedentes de esta magna cruzada son el desenfreno de las costumbres favorecido por quien debiera evitarlo; inmoralidad a diestro y siniestro; egoísmo de unos y de otros; todo esto admirablemente atizado por el conglomerado masónico-marxista, para destruir los cimientos de una sociedad cristiana y española, y sustituirla por otra materialista y sin patria (...)*"¹¹.

Fixeu-vos de la importància donada a l'Acció Catòlica per part del clergat que la Quinta Asamblea Sacerdotal (11-13 de maig de 1937) es dedicà exclusivament a l'estudi de l'Acció Catòlica a través de les ponències que a continuació esmentem: el sacerdot i l'Acció Catòlica; el consiliari i l'Acció Catòlica; i, finalment, el rector i l'Acció Catòlica¹².

¹¹ Vegeu *Excelsior*, núm. 33, març 1938.

¹² Vegeu *B.O.O.M.*, any LXXVII, núm. 10, 30 de maig de 1937, "Crónica de la Quinta Asamblea Sacerdotal", pàgs. 369-395.

No podem acabar aquest epígraf sense mencionar el martirologi de les Joventuts d'Acció Catòlica de Mallorca, és a dir, els associats a la branca que moriren durant la guerra civil. Aquests sumaren un total de 55 que pertanyien a 16 centres de joves de l'Acció Catòlica. El llistat complet amb el nom i el centre al que pertanyien és el que a continuació detallem: Josep Oliver Oliver (Sant Joan); Antoni Tauler Pou, Antoni Bibiloni Bibiloni, Salvador Sans Colom, Bartomeu Ramon Soler, Jaume Andreu Maimó, Sebastià Vaquer Ramis, Antoni Bordoy Soler, Alfred Fuster Mulet i Bernat Soler Barceló (Crist-Rei de Felanitx); Antoni Pons Vicens (S'Alqueria Blanca); Rafel Adrover Vadell (Sant Miquel de Calonge); Antoni Suñer Manresa (Es Carritxó); Bernardí Campomar Cifre (Lluc); Guillem Fiol Marimon, Antoni Cerdà Servera, Antoni Mayol Fullana i Josep Miralles Cerdà (Montuiri); Maties Moll Dunyach, Josep Lluís Brandaris Gibert, Antoni Esquivias Sampol, Ferran Serrano Suñer, Jaume Salleras Juan, Francesc Montaner Villalonga i Calixto Montaner Villalonga (Sant Jaume de Palma); Andreu Vidal Lladó (Santanyí); Sebastià Sastre Sastre (Algaida); Josep Pont Mesquida (Sant Llorenç); Pau Gralla Lladó (Santa Creu de Palma); Josep Tous Llinàs (Artà); Josep Sureda Mascaró, Jordi Caldentey Pont, Joan Prohens Caldentey, Joan Santandreu, Bartomeu Sastre Juan, Guillem Ferrari Sansaloni, Pere Llull Caldentey, Salvador Juan Riera i Sebastià Planisi Duran (Manacor); Joan Fiol Gomila, Jaume Ferriol Llull, Joan Ferrer Llabrés, Joan Lliteres Vives, Joan Ribas Ferrer, Antoni Dergas, Francesc Gil Pou, Rafel Florit Triay, Miquel Servera Font, Jordi Matas Mestre, Gabriel Ballester Llull i Pere Ordines Matamalas (Secció militar de Manacor); i, finalment, Guillem Cañellas Alcover, Miquel Bestard Llabrés, Joan Vic Amengual i Joan Mercadal Matamalas (Santa Maria del Camí)¹³.

2.3. El primer franquisme (1939-1960): la reconstrucció de l'Acció Catòlica.

El relatiu estroncament produït a l'Acció Catòlica durant la guerra civil, sobretot pel que fa a les branques masculines, va concloure una vegada finalitzada. Així doncs, la Conferència de Metropolitans aprovà el mes de maig de 1939 les *Bases para la reorganización de la Acción Católica Española*. Aquest fet donà pas a un període d'expansió durant els anys quaranta en el qual es permeté a l'Església Catòlica espanyola iniciar una ingent tasca d'expansió i, en certa manera, de recristianització de la societat. Per tant, l'instrument que emprà la jerarquia per dur a terme aquesta tasca fou precisament l'Acció Catòlica.

En el paràgraf anterior ja hem apuntat que el decenni dels quaranta foren anys de reconstrucció de les quatre branques de l'Acció Catòlica i, sobretot pel que fa a les branques masculines. Vegem el cas de la nostra diòcesi. A meitat de 1940, el nombre de centres parroquials de joves i d'homes d'Acció Catòlica era de 33 i 6,

¹³ Vegeu *Juventud de Acción Católica*, núm. 14, juny 1939, "Plegaria de sangre", pàg. 2. També podeu consultar de la mateixa publicació l'article "Nuestros héroes y mártires" aparegut en el número 16 del mes d'agost de 1939.

respectivament. Doncs bé, a finals de 1941 el nombre de centres parroquials tant de joves com d'homes havia ascendit a 65 i 36, respectivament¹⁴.

En canvi, pel que fa a les branques femenines la situació de partida era ben diferent. Així doncs, l'any 1940 ja teníem constituïts 65 centres parroquials de dones d'Acció Catòlica i 95 centres parroquials de joves d'Acció Catòlica. Certament, podem afirmar que les branques femenines sofriren un procés de manteniment o d'estancament, segons es miri.

A les xifres abans esmentades cal afegir que a finals de 1941 només estaven en funcionament 18 juntes parroquials i 8 meses directives. Això significava que la coordinació entre els diferents centres parroquials pràcticament no existia, o bé es duia a terme per part de l'acció personal del rector de la parròquia.

A continuació us oferim una sèrie de trets qualitius que contribueixen a explicar aquest període d'expansió des del punt de vista de la capacitat de penetració social de l'Acció Catòlica.

Primer de tot cal demanar-se per què es dugueren a terme intenses campanyes de promoció i captació, sobretot entre els joves. L'explicació sembla senzilla. La jerarquia era de l'opinió que l'autèntica renovació cristiana de la societat vindria per part dels joves que en un futur no molt llunyà havien de ser adults. Per tant, calia enquadrar i formar el jovent segons els principis cristians per tal que quan ocupessin càrrecs de responsabilitat social ho fessin seguint principis beneficiosos per a l'Església Catòlica.

La captació o, emprant un llenguatge propi de l'època, la conquesta d'afiliats i associats fou una preocupació constant –gosiem dir que una obsessió– de tots els dirigents de les associacions de l'Acció Catòlica durant l'etapa en qüestió. La mateixa constitució de centres arreu de la diòcesi és una bona prova del que parlem.

Una bona eina per dur a terme la tasca proselitista abans esmentada fou l'organització entre el jovent d'activitats esportives i recreatives emprades com a reclam pel posterior enquadrament. Teatre, funcions musicals, bàsquet, futbol, gimnàstica foren algunes de les activitats esportives i recreatives més freqüents i que, alhora, es convertiren en una font de finançament pels centres d'Acció Catòlica.

La instrumentalització de l'oci i el lleure per part de l'Acció Catòlica diocesana fou assolida amb la creació de l'Obra Atlètica-Recreativa (OAR) *Águilas*. Es tractava d'una obra marginal –associació creada expressament per a captar associats– del Consell superior dels joves d'Acció Catòlica Espanyola. Fou reconeguda oficialment en el context de les jornades de presidents diocesans de joves d'Acció Catòlica Espanyola de Lanjarón l'any 1948 i amb l'expressa finalitat de l'educació del jovent per a l'esport i la recristianització de l'àmbit esportiu. No obstant això, a Mallorca ja s'havia creat el 1947 gràcies a l'impuls de la VIII Assemblea diocesana dels joves d'Acció Catòlica. De totes maneres, el seu màxim esplendor no arribà fins

¹⁴ Aquestes dades s'han obtingut a partir de la consulta de l'Arxiu d'Acció Catòlica ubicat a l'Arxiu de la Cúria Diocesana.

a la primera meitat dels anys cinquanta coincidint amb la constitució de la Delegació Diocesana de l'OAR (octubre de 1951) i la celebració de les I Exhibicions Diocesanes (14 i 15 de juny de 1952).

Un segon tret bàsic del funcionament de l'Acció Catòlica fou la gran importància atorgada a les activitats formatives en un doble vessant: religiós i cultural. ¿Quines foren, doncs, les activitats més importants realitzades en aquest context d'expansió i revitalització de l'univers catòlic?. Els exercicis espirituals, els cursos de formació –especialment els adreçats a dirigents-, les conferències sobre temes morals, religiosos i culturals, les catequesis pels joves, l'organització de biblioteques i, finalment, el cercles d'estudi. Tot les activitats que hem apuntat són de caire intern i tenien la finalitat de formar als socis en una triple vessant: pietat, estudi i acció.

Un altre element característic de l'Acció Catòlica d'aquesta etapa fou la proliferació del que podem anomenar com activitats externes o de masses, com per exemple les campanyes de moralització social –branques femenines-, les campanyes d'assistència social i caritat –branques masculines-, els actes de propaganda –diades comarcals i diocesanes, peregrinacions, etc- que, sens dubte, tenien una funció proselitista, però també d'autoafirmació de les associacions de l'Acció Catòlica. Val a dir que la finalitat propagandística d'aquestes activitat fou fàcil de percebre ja que anaven acompanyades d'una certa litúrgia efectista, grandiloqüent i, en certa manera, de tipus feixista.

En resum, els anys quaranta foren uns anys d'intensa activitat reconstructiva i de forta presència social de les organitzacions de masses de l'Església Catòlica. Des de l'òptica d'un catolicisme progressista podem afirmar que estem davant unes associacions buides de contingut i epidèrmiques. Què volem dir amb això?. Simplement que proposaven unes activitats en les quals era més important l'efectivisme i no el seu contingut. Ara bé, des d'un punt de vista objectiu crec que no eren actuacions buides de contingut –penseu que permeteren omplir uns espais de sociabilitat mai vists amb anterioritat-, però si epidèrmiques, sobretot si ens adonem que no anaven adreçades a la transformació integral i humana de la persona.

Els anys cinquanta venen caracteritzats pel naixement, la consolidació i l'expansió dels cursos de cristiandat. Aquests foren, primer un mètode, després un moviment de renovació espiritual sorgit a iniciativa dels membres més inquiets integrants del Consell diocesà dels joves d'Acció Catòlica per tal de revitalitzar-la i, sobretot, cansats de les manifestacions grandiloqüents i superficials del catolicisme illenc dels anys quaranta.

Vegem a continuació com foren definits pel bisbe Joan Hervàs i Benet (1947-1954), el seu màxim impulsor i encoratjador des de les altes instàncies jeràrquiques:

“El Cursillo de Cristiandad es un curso breve e intenso en el que se desarrolla un método, el cual, por medio de un conjunto de resortes de orden natural y sobrenatural, pretende alcanzar, y con la gracia de Dios de ordinario y en general alcanza, lo siguiente:

a) *Grabar profundamente (...), unas cuantas verdades fundamentales de nuestra sacrosanta Religión Católica (...).*

b) *(...) hacer que se viva durante tres días un ambiente jubiloso de cristianismo verdadero (...).*

c) *Infundir una plena confianza, basada en la gracia de Dios, de que, manteniendo el contacto con Cristo y el contacto con los hermanos, se podrá seguir viviendo la misma vida comenzada en la que se le ha iniciado prácticamente (...)*

d) *Despertar (...) una ferviente ansia apostólica de que todos, especialmente los parientes, amigos y compañeros de trabajo, conozcan las grandes verdades cristianas (...)*¹⁵.

Doncs bé, els cursos varen néixer en el si d'una organització d'apostolat seglar com era la Joventut masculina d'Acció Catòlica de Mallorca i en una fase de plena preparació de la peregrinació de la joventut catòlica espanyola a Santiago de Compostel·la. Certament, els antecedents immediats del mètode els podem trobar als instruments de formació dels joves d'Acció Catòlica: cursos de *Adelantados de Peregrinos*, cursos de *Jefes de Peregrinos* i l'Escola de Propagandistes i Dirigents. De fet, segons els iniciadors i inspiradors dels cursos, aquests sorgiren després d'un llarg procés de gestació, que començà l'abril de 1941 amb el primer curs de *Adelantados de Peregrinos* i no va concloure fins l'agost de 1944 amb la celebració del curs de Cala Figuera (Santanyí).

Ara bé, podem considerar el curs celebrat al monestir de Sant Honorat a Algaida (7-10 de gener de 1949) com el primer dels que tingueren una freqüència quinzenal o setmanal, cosa que no succeïa amb els cinc celebrats des de 1944 fins a 1949¹⁶.

Per una banda, l'equip seglar d'iniciadors estava integrat pels membres que a continuació esmentem: Eduard Bonnín Aguiló, Josep Ferragut Pou, Jaume Riutort, Joan Mir, Andreu Rullan, Bartomeu Riutort i Guillem Estarrelles. Tots ells estaven d'una manera i d'altra lligats al Consell diocesà dels joves d'Acció Catòlica de Mallorca¹⁷.

Per altra banda, els impulsors jeràrquics dels cursos, sense els quals no hagués estat possible la seva consolidació i expansió, foren els següents: Mn. Joan Capó Bosch; Mn. Sebastià Gayà Riera; i, finalment, el bisbe Joan Hervàs i Benet. De fet, un aspecte que esdevingué fonamental per l'expansió dels cursos fou l'aprovació oficial que l'esmentat bisbe Hervàs féu en el context de la XI Assemblea de la Unió diocesana dels joves d'Acció Catòlica de Mallorca¹⁸.

¹⁵ Vegeu HERVÀS I BENET, J. *Los Cursillos de Cristiandad, instrumento de renovación cristiana*. Madrid: Ed. Euramérica, 1957, pàgs. 57-58. D'aquest mateix llibre existeix una edició posterior publicada per la mateixa editorial l'any 1970 i que conté un pròleg de Vicente Enrique Tarancón.

¹⁶ Una crònica d'aquest curs podem trobar a *PROA*, núm. 123, febrer 1949, “Cursillo de San Honorato del 7 al 10 de Enero”, pàg. 5.

¹⁷ Vegeu BIBILONI VIC, G. *Historia de los Cursillos de Cristiandad. Mallorca 1944-2001*. Madrid: Libroslibres, 2002, pàg. 32.

¹⁸ Vegeu *PROA*, núm. 133, desembre 1949, pàg. 4

L'expansió peninsular i internacional dels cursets estigué motivada per la vinguda a Mallorca de cursillistes de fora i que després els implantaran a les seves respectives diòcesis. Així doncs, seguint un ordre cronològic, tenim que el primer curset celebrat a la península fou l'organitzat pel centre d'Enguera (València) durant el mes d'agost de 1953 i a iniciativa dels llavors rector Mn. Pere Mauri. Amb posterioritat, els cursets volaren a Colòmbia (1953), Madrid, Toledo i Tarragona (1954), Lleida i Vic (1955), Bolívia (1956), Estat Units (1957) i, entre 1958 i 1962 gairebé a tots els països americans. De forma paral·lela, també foren penetrant a Portugal, Àustria, Itàlia, Alemanya, Irlanda, Anglaterra, Iugoslàvia, Bèlgica, Holanda, Suïssa i Hongria. Ara bé, la definitiva consolidació internacional no es produí fins a la celebració de la Primera *Ultreya* Mundial de Roma a finals de maig de 1966.

3. CONCLUSIONS

La funció política de l'Acció Catòlica entre 1940 i 1960 es situà en un camp més ideològic que tècnic. Aquesta funció consistí en assegurar l'adoctrinament dels socis i influenciats en un sentit de concordança amb les necessitats del règim polític vigent en aquells moments.

Al llarg de la seva evolució històrica, l'Acció Catòlica féu feina per a crear un univers cultural catòlic des de l'especificitat d'un món tot catòlic i amb voluntat de ser únic. De fet, els anys quaranta i cinquanta foren anys en què es donaren les circumstàncies idònies per a materialitzar la idea d'un món tot catòlic i únic.

La creació d'una premsa pròpia per part de cada una de les unions diocesanes de cada branca ens permet arribar a la conclusió que la propaganda tingué una enorme importància pel seu funcionament. Podem parlar de tres aspectes que ens permeten distingir aquesta importància:

1r. Foren un instrument o element de formació i informació interna, és a dir, una eina de comunicació i coordinació entre els centres que pertanyien a la mateixa unió diocesana.

2n. Varen permetre crear entre els seus lectors –associats a l'Acció Catòlica– un univers cultural catòlic i un punt de referència cultural homogeni. Per tant, foren un element de cohesió interna de l'entitat a la qual representaven.

3r. Serviren com a element de difusió i projecció externa de l'Acció Catòlica, és a dir, donar-se a conèixer a la societat i, al mateix temps, ser capaç de penetrar-hi.

Podem afirmar sense cap tipus de tibantor que l'Acció Catòlica mitjançant tota una sèrie d'associacions específiques –centres interns en els centres d'ensenyança i els centres interparroquials de mestres– pretengué controlar i dirigir l'educació informal del jovent de la diòcesi.

L'organització de l'Acció Catòlica girava entorn a una retòrica de formar elements directius per a, posteriorment, conquerir la massa. Aquesta retòrica o discurs

teòric pretenia convertir-la en una entitat rectora de la societat i amb la voluntat ben ferma d'ocupar tots els espais socials. Hem vist com la pràctica es concentrava en activitats internes i externes que anaven adreçades a la creació d'un món catòlic tancat, és a dir, a la captació de dirigents i associats que permetessin la supervivència de l'estructura.

El discurs teòric articulat per l'Acció Catòlica dels anys quaranta i cinquanta ens dona la impressió que en veritat ocupà tots els espais socials. Ara bé, la voluntat globalitzadora i totalitzadora acompanyada d'un llenguatge triomfalista que apareix a la seva documentació són els causants de tal impressió.

El resultat de l'anàlisi quantitativa desmenteix o ens allunya de la retòrica triomfalista de l'Acció Catòlica i els seus òrgans de premsa. Ara bé, des del punt de vista qualitatiu cal tenir ben present que tingué una gran capacitat i mitjans per a arribar a molts àmbits socials, especialment dos: el món laboral en la seva multiplicitat i el món educatiu.

La formació i, sobretot, la selecció dels quadres directius diocesans no fou casual ni improvisada. De l'anàlisi d'aquests quadres es desprèn un gran ventall de professions, com per exemple mestres, militars, advocats, industrials, petits empresaris, arquitectes, notaris, periodistes, escriptors, pintors, obrers –picapedrers, jardiners, ferroviaris, enginyers, etc- i funcionaris. Voldria incidir en la importància dels mestres i, sobretot, dels funcionaris en la legitimització del règim. No debades foren dos col·lectius professionals que sofriren un rigorós i exhaustiu procés de depuració.

No voldria acabar sense fer especial esment a la gran incidència social de molts dels dirigents de l'Acció Catòlica diocesana. Podem dir que es tractava de les forces vives de l'illa. Simplement destacar quatre exemples procedents de diferents àmbits socials, culturals i econòmics: Gabriel Vicens Bonet, funcionari Cap de Negociat de la Delegació Provincial de Treball; Josep Font i Tries, catedràtic de l'Institut Ramon Llull de Palma i responsable de la formació dels universitaris de l'illa; Andreu Buades Ferrer, empresari; i, finalment, Elvir Sans Rosselló, historiador i president de la Societat Arqueològica Lul·liana.